

Received: 21.04.2019

Accepted: 01.06.2019

Published: 24.06.2019

JOTS, 3/2, 2019: 451-470

Dede Korkut Kitabında Sıfat-Fiilli Tamlama Grupları ve Bunların Aktarımı Üzerine*

On the Participle Constructions in the Book of Dädä Qorqut and Their Translations

Sultan TULU

(Muğla/Turkey)

E-mail: sultantulu@yahoo.com

In the Dädä Qorqut Book, the verbal adjective {-An+dA} construction was read as a gerund. However, in some cases this does not reflect the context of the text. In fact, this adjective verb or participle is not associated with the particle dA. The article improves the topic {-An+Da}, {-Ar+Da}, {-Duq+Da}. The structures accepted as gerunds were discussed in various editions of Dädä Qorqut. Repair suggestions were made there, where as a participle construction should be considered.

Key Words: the book of Dädä Qorqut, participle constructions, {-An+Da}, {-Ar+Da}, {-Duq+Da}, the particle dA

---

* Makale, *Turkologentag 2016* (Hamburg Üniversitesi, Almanya) sempozyumunda sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilmiş hâlidir.

1. Giriş

Dede Korkut Hikâyeleri, Türk dili tarihi araştırmaları için vazgeçilmez bir kaynaktır. Arap alfabesi ile yazılan bu Oğuzname'de geçen kelimeler, deyimler, dilbilgisi özellikleri dilcilerin dikkatini çekmiş ve bulunduğu tarihten bu yana *Dede Korkut* metinlerinin okunması ve okuma problemleri üzerinde birçok araştırma ve yayın yapılmıştır. Ancak bunlarda hâlâ çözümlenmemiş okuma, anlamlandırma ve aktarma sorunları bulunmaktadır.

Dede Korkut metinleri, Dresden ve Vatikan olmak üzere iki nüshaya dayanmaktadır. Dresden nüshası harekesiz metin olup giriş bölümü yanında on iki boy içerir. Vatikan nüshası harekelidir ve giriş bölümü ile altı boy içerir. Her iki nüshanın dil özellikleri, dil tarihi bakımından bir tabakalaşma evresinden geçmiş olduğunu göstermektedir. Bu durum, söz konusu okuma sorunlarının çözümünü güçleştirmiştir. Buna rağmen metinlerde, eskicil (arkaik) özellikler yanında Eski Anadolu Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ağız özellikleri dikkati çekmektedir. Bu son özellik Eski Anadolu Türkçesinde gelişen ve tarihî dönemden günümüze uzanan aynı bölgede konuşulan ağızları oluşturmaktadır.

Dede Korkut'ta okunma sorunlarının farklı sebepleri vardır. Bunlardan biri de metinlerdeki yazım özellikleri ve yazım yanlışlarıdır. Bunların bir kısmı yazıcıdan ya da anlatıcı ozanlardan kaynaklanmaktadır. Çünkü ozanlar ezberledikleri metinleri sözlü olarak icra ediyorlardı. Yazıcılar bunları yazıya geçirirken kendi dil/ağız özellikleri yanında anlatıcı ozanların yanlışlarını da yazıya geçirmiş olmalıdır. Bunun dikkate alınması, metnin bazı sorunlarının çözülmesi ve doğru anlaşılması bakımından önem taşır (Özçelik 2016/I: 48-50).

Dede Korkut metinlerinde {+dA} eki ile genişletilerek oluşmuş birleşik zarf-fiilli birimler/gerundiumlar, yani {-AndA} ve {-ArdA} şekilleri günümüze dek yazıldığı gibi okunmuştu. Ancak kimi örneklerde metnin bağlamını yansıtmadığı için, a ünlem edatının bitişik yazıldığı gibi, buna bir türlü anlam verilememiştir. Hâlbuki bu dA, sıfat-fiile eklenen bitişik yazılan bir edattan başka bir şey değildir. Konu ile ilgili bazı araştırmacılar bu yapıya işaret ettikleri hâlde, *Dede Korkut*'un Türkçeye uyarlamalarında/aktarımında henüz tam bir birlik görülmemektedir.

Makalede, *Dede Korkut* metinlerinde şimdiye dek birleşik zarf-fiil eki ya da partisipli gibi kabul gören {-AndA}, {-ArdA}, {-dUkdA} gibi yapılar, ERGİN, TEZCAN, ÖZÇELİK gibi *Dede Korkut* araştırmacılarının yayınlarında gözden geçirildi ve sıfat-fiilli/partisipli tamlama grubu olması gereken yerlere tamir önerileri getirildi. Sıfat-fiil/partisip olduğu düşünülen yapılarda dA edatını zarf-fiilden farklı olduğunu göstermek için tire (-) işareti kullanıldı. Kimi örneklerde, birleşik zarf görünümünde olan birimler hem sıfat-fiil hem de zarf-fiil gibi her iki şekilde anlaşılmaktadır. Çünkü manzum olarak söylendiğini düşündüğümüz bu dizelerin devamında {-An} yanı sıra, {-iken}'li zarf-fiilli yapıların takip etmesi bize bunu düşündürmektedir. Bunlara aşağıda değinilecektir.

2. Sıfat-fiilli/Partisipli Tamlama Grupları

Sıfat-fiiller fiil kök ve gövdelerine getirilen eklerle yapırlar. Eklendikleri fiile geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman anlamı verebilirler. Cümle içinde sıfatın kullanıldığı her yerde kullanılabilirler. Sıfat tamlaması kurabilirler, sıfatlar gibi ismin hâl ve çekim eklerini alarak adlaşabilirler. Cümlede isim oluşları da sıfatların isim olmaları gibi niteledikleri ismin söylenmemesi sonucu gerçekleşir. Sıfat-fiillerin, girişik-birleşik cümlelerde yan cümlenin yüklemi olabilme, edatlara bağlanarak zarf görevini üstlenme, hâl ekleriyle kalıplaşarak zarf-fiil eki olma özellikleri de vardır (Üstüner 2000: 21, 22).

Ancak *Dede Korkut Kitabı*'nda geçen bazı zarf-fiil görünümündeki şekiller aslında sıfat-fiilli tamlama grubu olarak nitelendirilmelidir. Bundan ötürü biz aşağıda {-An+dA}, {-Ar+dA}, {-dIk+dA} ve {-dUk+dA} şekillerini şimdiye dek okunan ve yorumlanan şekillere katkı olması açısından yeniden değerlendirmek istiyoruz.

3. {-An} ve dA Edatı ile Kurulan Sıfat-Fiilli Tamlama Grubu

ERGİN, {-AndA} ekini *Dede Korkut Kitabı*'nda gerundiumlar altında gösterirken onun aslında bir partisip lokatifi olduğunu ama gerundium hâline gelmek yolunda olduğunu söyler. Bugün Azerî Türkçesinin bir özelliği olarak, Türkiye Türkçesinde kullanılan {-IncA} zarf-fiili yerine kullanılmaktadır (Ergin 2009/II: 468). *Dede Korkut*'ta {-An}'lı sıfat-fiil grubunun kullanılışı dikkati çekmektedir.

Eserde bu sıfat-fiil grubunun bugünkünün aksine fâille kullanıldığı, böylece {-dUk} sıfat-fiil ekli isim tamlamasının yerini tuttuğu görülüyor: *oglan emen* ‘oğlanın emdiği’, *hak yanduran* ‘Hakk’ın yaktığı’, *kızlar oturan* ‘kızların oturduğu’, *bana tutan gerdege* ‘bana tuttuğu gerdege’ örneklerinde olduğu gibi. Bugün Azerî Türkçesinin belirli bir özelliği olan bu şeklin *Dede Korkut*’ta görülmesi oldukça önemlidir.

{-An}’ın lokatif şeklinin zarf-fiilleşmesi de bu fâilli sıfat-fiil grubu kullanımına dayanmaktadır. Yani fâilli {-An} sıfat-fiil grubu, bulunma hâli eki alınca zarf-fiil manası ortaya çıkmaktadır (Ergin 2009/II: 475-476).

Azerî Türkçesinde ve bazı Anadolu ağızlarında görülen {(y)An+dA} zarf-fiil eki, {(y)An} sıfat-fiil eki ile bulunma hâli eki {+dA}’nın kalıcı olarak birleşmesinden doğmuştur, yani {-gAn} sıfat-fiil eki ve {+dA} bulunma durumu ekinden oluşmuştur. Eklendiği fiillere ayrıca ‘-dığı zaman’, ‘-dığında’ anlamını katar. {-AndA} zarf-fiil eki Türkiye Türkçesine gelinceye kadar kullanımdan düşmüştür. Bu zarf-fiil eki, açık bir şekilde zamanda eşitlik anlamı taşır. Ancak, *Dede Korkut Kitabı*’nda geçen bazı ifadelerin {(y)An}+dA} zarf-fiil ekiyle aynı şekilde yazılmasını zamanda eşitlik işleviyle bağdaştırmak güçtür. DAŞDEMİR konuya açıklık getirmek için şu dizeleri örnek göstermiştir (2001: 61-62)¹:

berü gelgil başum bahtı évüm tahtı
évden çıkup yöriyen-de selvi boylum
topuğunda sarmaşan-da kara saçlum
kurulu yaya benzer çatma kaşlum
koşa badem siğmayan tar ağızlum
güz almasına benzer al yanaklum
kavunum viregüm döleğim! (Drs.8a/8-11)

DAŞDEMİR, *yöriyende* ve *sarmaşanda* sözcüklerindeki {-AndA} eki zarf-fiil olarak değerlendirildiğinde haklı olarak mantık dışı bir önermeyle karşılaşıldığına işaret eder, çünkü servi boylu olma niteliği evden çıkıp yürümeye, kara saçlı olma niteliği de saçın topuk üzerinde kıvrılmasına bağlı değildir. Burada geçen {-AndA} ekini zarf-fiil eki olarak görmek mümkün değildir. {(y)An} sıfat-fiil eki ve

¹ Buradaki örnekler için Özçelik 2016’dan yararlandık.

da edattır. Bundan dolayı bu biçim birimlerin içinde yer aldığı ifadeler zaman tümleci değil, *niteleme blokları* (=sıfat-fiilli tamlama grupları) olarak değerlendirilmelidir (2001: 63-64). Bu tür ifadelerde tamlayan/niteleyen kısım sıfat-fiil ya da sıfat, tamlanan/nitelenen kısım ise isim ya da bir başka tamlama olabilir. Örneğin, *topuğunda sarmaşan kara saçlım* gibi.

Bu durumda metin en doğru şu şekilde uyarlanmalıdır:

Beri gel başımın bahtı, evimin tahtı,
evden çıkıp yürüyen selvi boylum,
topuğunda sarmaşan kara saçlım,
kurulu yaya benzer çatma kaşlım,
çift badem sığmayan dar ağızlım,
güz almasına benzer al yanaklım,
kavunum, vireğim, döleğim!

Dede Korkut üzerinde çalışan araştırmacıların bir kısmı da zaten sadeleştirilmiş metinlerde bu tür ifadelerin geçtiği yerlerde -metin zarf-fiil ile ifade edilemeyeceğinden- sıfat-fiilli tamlama gruplarına başvurmuşlardır. Örneğin, aşağıdaki metnin ilk dizesi araştırmacılar tarafından şöyle sadeleştirilmiştir:

tavla tavla bağlanan-da atum-a yazux
qartaş [déyü] şaqlayan-da² yoldaşum-a yazux
yumriğunda³ ʔalbınan-da şāhin quşum-a yazux
yı(l)tar⁴ ile ʔutan-da (ʔazum-a) yazux
béglige ʔoymadın⁵ özüm-e yazux

² Özçelik *sıklayanda*.

³ Vat. 89a/9-10'a göre *yumriğumda*.

⁴ Okuyanlar şimdiye dek Drs'de *yeter*, Vat'da harekeli *yiter* okunacak şekilde yazılan kelimeyi öyle okumuş, *yıl(l)tar* okuyuşunu ilk kez TEZCAN önermiştir. (2001: 136). Özçelik, onun bu tamirine katılmaktadır (2016/I: 380-381).

⁵ Özçelik, Drs.82a/10'a dayanarak *ʔoymadum* okumuştur: *Beglige ʔoymadum yigitlige uşanmadum* (2016/I: 381-382).

yiğitliğe uşanmadın⁶ cānum-a yazux,

dedi. (Drs.30a/4-8)

“Tövle-tövle bağlanan atlarımdan héyfl!” (Zeynalov-Elizade 1988: 146); “Tavla tavla bağlanan atıma yazık!” (Kudret 1988: 42; Miyasoğlu 1999: 60); “Tavla tavla bağlanan atlarıma yazık! (Boratav 1983: 97; Daşdemir 2001: 62-64)

Bu durumda metin günümüz Türkçesine kanımızca en doğru şöyle uyarlanmalıdır:

“Tavla tavla bağlanan atlarım-a yazık!

Kardeş (diye) inleyen yoldaşım-a yazık!

Yumruğumda çırpınan şahin kuşum-a yazık!

Tasma ile tutulan (tazım-a) yazık!

Beyliğe doymayan özüm-e yazık!

Yiğitliğe usanmayan canım-a yazık!”

Dede Korkut'ta bu tür ifadeler, -özellikle manzum olan kısımlarda- sözdizimsel paralelizm şeklinde kendini gösterir. Söz konusu sıfat-fiilli tamlama gruplarının geçtiği aşağıdaki dizelere paralel olarak sonraki 4. ve 5. dizelerde yine tamlama gruplarının, -bu defa *dA* edatı olmadan- gerçek anlamda arka arkaya kullanıldığını görürüz: ⁷

Qaytabanum güden-de sarvanum-mısın?

Qazaquçım⁸ güden-de ılcıçım-mısın?

Ağ-ayılum güden-de çobanum-mısın?

⁶ ÖZÇELİK, Drs. 82a/10'a dayanarak *uşanmadum* okumuştur. (2016/I: 381-382) Ayrıca, Vat.89a/10'da *uşanmadum* ve *doymadum* şeklinde yazılmıştır. Biz bu şekilleri olduğu gibi almayı uygun bulduk, zira bu şekillerde arkaik bir ek olduğunu düşündük. Tamlananın sonundaki ekin de biz yönelme eki yerine bir acıma ünlemi olabileceğini düşünüyoruz. Benzer yapı Yenisey Bölgesi Eski Türk yazıtlarında da görülür: *äsizim-ä* (Şirin 2016: 293-294, 662 vd.) *äsiz*, sık sık I. teklik iyelik ekiyle çekime girer: *äsiz+im*. TEZCAN, Yenisey mezar taşlarındaki *bökme-* 'doymamak, bıkip usanmamak' eylemini semantik açıdan bu dizelerdeki eylemlerle karşılaştırır (Şirin 2016: 161). Kanımızca metinlerde nadir gözlemlediğimiz bu yapı *Dede Korkut*'un yazılı metnin en eski tabakasındaki arkaik bir zarf-fiile işaret etmektedir. Bu yapı aynı zamanda Azerbaycan Türkçesindeki {-mİş} ekinin bugün zarf-fiil gibi kullanımını hatırlatıyor. Krş. {-mAdIn} için Ergin 2009/II: 468.

⁷ Üstünova 1998: 177; Daşdemir 2001: 66.

⁸ Yazmada *küçüm* okunacak şekildedir.

Qulağumda şuşayan⁹ nāyibüm-misin?

Béşikde qoyub gétdüğüm qardaşçujum-mısın? (Drs.136b/1-3) Krş. Drs.136b/9-10 benzer şekildedir.

“Kaytabanım (kaytabandan develerimi) güden kervanbaşım mısın? Kazaguçım/Kazaguç (atlarımı) güden yılıkım mısın? Ak ağılım (Ak ağıldan) koyunlarımı güden çobanım mısın? Kulağımda fısıldayan naibim misin? Beşikte bırakıp gittiğim kardeşçığım misin?”

Kimi örneklerde, bu birleşik zarf görünümünde olan birimler, her iki şekilde anlaşılabilir. Manzum tarzdaki bu dizelerin devamında {-An} yanı sıra {-iken}'li zarf-fiilli yapıların takip etmesi bize bunu düşündürüyor, ancak burada yazıcının önceki metin üzerinde sonradan değişikliğe gittiği de düşünülebilir (dürtüşende yerine!), sonra takip eden dizedeki sıfat-fiil tamlaması (*hak yandıran çırağ*) bunu destekler niteliktedir:

Çalışan-da qara polat uz qılıcuğ gedilmesün!

Dürtüşür-iken ala gönderüñ uvanmasun!

...

Haq yandıran çırağuş yana çursun! (Drs.19b/6-7, 9)

“Çaldığında (çalan) kara polat uz (keskin!) kılıcın gedilmesin! Dürtüşürken ala gönderin parçalanmasın! Hak yandıran/Hakkın yandırdığı çırası (çıran) yana dursun!” Krş. 35a/4-5, 79a/9).

Dede Korkut'un girişinde yer alan başka bir metinde geçen her iki anlamı ifade edebilen yapıdaki zarf-fiilli ve tamlamalı örneklere bakalım:

Ayne günü okıyan-da¹⁰ quşbe görklü

Kulak urup diñleyen-de ümmet görklü.

Minarede bağlayan-da fakı görklü

Dizin basup oturan-da helâl görklü

Dulumından ağarsa baba görkli

Ağ südin toya emzürse ana görkli.

⁹ ÖZÇELİK, Kaşgarlı'da geçen şuşaş- 'fısıldaşmak', şuşat- 'fısıldamak' ve şuşa- 'fısıldamak' fiillerinden hareketle şimdiye dek şorşa-/şarşa- gibi okunan kelimeyi ilk defa şuşa- 'fısıldamak' olarak okumuştur. (2016/I: 814-815)

¹⁰ ÖZÇELİK, *okiyanda* > *okınanda* şeklinde tamir etmiştir.

Yanaşup yola giren-de qara bağır¹¹ görklü.

Sevgili qardaş görkli. (Drs.5a/10-11, Drs.5b/1)

“Cuma günü okunan / okununca hutbe güzel(dir)! Kulak verip dinleyen/dinleyince ümmet güzel(dir)! Minarede banlayan/banlayınca müezzin/fakih güzel(dir)! Dizini basıp oturan{oturunca eş/helal, güzel(dir)!” Dulumundan ağarırsa baba güzel(dir)! Ak sütünü doya(sıya) emzirirse anne güzel(dir)! Yanaşup yola giren/girince kara bağır, güzel(dir)! Sevgili kardeş ne güzeldir!”

Yukarda takip eden dizelerde alternatif olarak {-sa} zarf-fiilinin gelmesi buradaki yapının zarf-fiil gibi anlaşılmasını desteklemektedir. Dizelerin sonundaki *görklü* isim soylu yüklemidir.

Aşağıda sıfat-fiilli kelime grubu olduğunu düşündüğümüz örneklere yer verildi:

Alar şabāh şapa yérde dikilen-de ağ-ban évlü

Atlas-ıla yapılan-da gök şayvanlu

Tavla tavla çekilen-de şahbaz atlu

Çağıruban dad véren-de b/yol¹² çavuşlu

yaykandığında yağ dökilen bol ni'metlü¹³

¹¹ Bir başka yeni okuyuş takip eden dizeye istinaden *bugra* şeklindedir. Sanırım son dizeden önce başka bir dize gelmeliydi.

¹² Metinde *yol* okunacak şekildedir. TEZCAN-BOESCHOTEN ve ÖZÇELİK: *yol*. Kanımca *bol* okuyuşu daha doğrudur: *Çağırıldığında yardıma koşan bol çavuşu olan (...)* *Han Uruz'un babası Han Kazan!* Kimi durumlarda Farsçada ortak deyimler ya da alınma kopyalar bize ipucu verebilir: Krş. *dād kardan/zadan* Almanca *um Hilfe schreiben, um Hilfe rufen* ‘yardım istemek, yardıma çağırarak’ (Junker-Alavi 1988: 121); *dād kardan* ‘1. haykırmak, çığırarak; 2. adaleti yerine getirmek, hakkı almak’ (Gholkarian 2000: 89). *dad-e kesi-rā dādan* ‘hakkını istemek, birini haklı tanıtmak’ (Gholkarian 2000: 95). Metnin dize sıralamasında kelime anlaşılmadığından okuyana bu sıralamadaki dize ters gelebilir. Bu durumda dize şöyle de anlaşılabilir: “Çağırıldığında hakkını veren/diğinde bol/yol (?) çavuşu olan”.

¹³ Bk. Özçelik 2016/1: 895-896. Özçelik, eksik olduğu düşünülen bu dizeyi *sofrasında* olarak tamir etmiştir ve şöyle açıklamıştır: “Sofrası serildiğinde yağ dökülen bol nimetli”. Bizim tamirimiz ise *yayıldığında/çalkalandığında yağı bol dökülen* şeklindedir. Çünkü yağ yayıkta yayılır, sofraya ise çekilir ya da yaz/yılır. ALIŞIK da bizim gibi bağlama uygun olarak *sofra* yerine eksik kelimenin *yayık* okunabileceğini önermiştir: *yayık yayıldığında yayığından yağ dökülen (taşan) bol nimetli* (2002: 161). Özçelik, *yağ dök(il)-fiilini Süheyl ü Nevbahar*’da geçen *xo:n dökil-* şekline dayanarak ‘sofra açmak, ziyafet vermek’ olarak düşünmüş, ancak biz buna katılmıyoruz (2016/1: 497-498). Sofranın bol yağlı olması o sofranın kanımca zengin olduğuna işarettir. Bol yağ yemeklerde bilindiği gibi lezzet katar.

qalmış yiğit arxası

.....

Han Uruz'un babası Xanum Qazan! (Drs.56b/12-13, Drs.57a/1-6) Ayrıca krş. Drs.104a/12; Drs.104b/2 ve Vat.79b/7-9; Vat.101a/3-5.

Burada dikkat edilirse hitap edilen, dolayısı ile tamlanan dizelerin sonundaki kişi Xan Qazan'dır. Bu durumda metin en doğru şu şekilde çevrilmelidir:

“Alaca sabah, sapa yerde dikilen ak-ban evi olan (evli), atlas ile örtülen (örtülmüş) gök göl-geliği olan (sayvanlı), tavla tavla çekilen şahbaz atları olan (atlı), çağırıldığında imdada yetişen bol çavuşu olan (çavuşlu), (yayık) yayıldığına yağ dökülen bol nimeti olan (nimetli), (öksüz) kalmış yiğidin arkası (...) Han Uruz'un babası Han'ım Kazan!”

Kimi örneklerde ekin zarf-fiil mi yoksa sıfat-fiil mi olduğu belirsizdir. Metinde hem olumsuz {-mAyAn} sıfat-fiilli hem de zarf-fiilli şekilleri karışık. Giriş kısmının sonradan eklendiği de hesap edilmelidir, çünkü giriş bölümündeki şekilleri hikâye metinlerine göre zarf-fiil kullanımı açısından dikkat çekicidir, örneğin {-InCA}:

Ata adın yoritmayan xoyrad oğul,

Ata bélinden éninçe énmese yég.

Ana rahmine düşünce toğmasa yég.

Ata adın yoridan-da¹⁴ devletlü oğul yég (Drs.4a/9-11)

“Ata adını yaşatmayan hoyrat oğul/ata belinden ineceğine/ininceye dek inmese/inmesin (daha) iyi! Ana rahmine düşeceğine/düşünceye dek doğmasa/doğmasın (daha) iyi! Ata adını yaşatan/yaşatınca devletlü oğul (daha) iyidir!”

Daha ilk dizede, {-An} sıfat-fiilinin olumsuz {-mAyAn} şeklini görürken dördüncü dizede *da* edatı görülür. Her iki dizede de de dikkat edilirse aynı ata-sözü söz konusudur. Biri olumlu biri olumsuzdur: *ata adını yaşatmayan* ve *ata adını yaşatan!* (yoritmayan ve yoridan-da). Bu örnekte ekin birleşik bir zarf-fiil eki olmayacağı açık ve nettir. Aşağıdaki örnek te (*sığmayan*) *tar ağızlum* sıfat-tamlama grubu buna dayanaktır. Sonuncu dizedeki *devletli* kelimesi ise vezne uymadığından, yazıcı tarafından eklenmiş olmalıdır.

¹⁴ Kanımızca bugüne dek *yörüdende* okunan kelime Eski Uygurca *yorit*- ‘yaşatmak’ fiili ile bağlıdır. Bu da metinde arkaik bir özellik taşıyan ilginç bir kelimedir. Metnin bağlamına da ayrıca uygun düşer.

Aşağıdaki dizelerde, *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı* hikâyesinin, Oğuz alp yiğitlerinden Kanturalı, Trabzon tekürünün kızı Selcen Hatun'u şu söz ve benzetmelerle övmektedir:

yalab yalab *yalabıyan* ince tonlum
yé basmayup *yöriyen* [selvi boylum]¹⁵
qar üzerine qan tammış gibi kızıl yanaklum¹⁶
qoşa badem [*sığmayan*]¹⁷ dar ağızlum,
qalemciler *çalduğu* qara qaşlum
qıvrımsı qırq tutam qara saçlum,
aşlan uruğu sultān qızı!
öldürmege men seni qıyar mdum
öz cānuma qıyam men sarja qıymayam
men seni sınırdum, dedi (Drs.101b/7-12)

Bu dizelerde birçok sıfat-fiilli ve zarf-fiilli yapı bir arada görülmektedir. Dizelerin durak ve vezin ölçüsü burada bir-iki dize dışında uyumlu gözükmektedir: 4+3+4= 11 durak ve vezinli. Tamlanan burada arka arkaya takip eden dizelerin en sonunda, övülen sevgili '*aslan uruğu sultan kızı*'dir. *Dede Korkut Kitabı*'nda kişi adlarının en dikkat çekici bir yönü de önemli kahramanların uzun epitetlerle tanıtılmasıdır.

Yukarda *tammış gibi* zarf tümleci ise yazıcının tasarrufunda yapılan bir değişiklik görünümünü vermektedir, çünkü bunun *taman-da* gibi bir yapı olması beklenirdi.

ağ ban évüm *dikilen-de* yurdı qalmış
qarıcuq anam *oluran-da* yéri qalmış
oğlum Uruz ox *atan-da* puta qalmış

¹⁵ Tamir, Vat.61a/3 ve Drs.8a/9 ve bağlama göre yapıldı.

¹⁶ Başka örnekte *al yanak* (Drs.8a/8-11) şeklindedir. Yazıcının dizeyi al yerine kızıl olarak ayrıca {-An} sıfat-fiilini '-miş gibi' (< *kar üzerine kan taman kızıl yanaklum* yerine) şeklinde değiştirdiğini düşünmekteyiz. *Gibi* yanında {-sı} ekinin kullanımı da burada dikkat çekicidir.

¹⁷ Tamir, Vat.61a/4 ve Drs.8a/10 ve bağlama göre yapıldı.

oğuz béglery at çapan-da meydân qalmış

qara mudbaq *dikilen-de* ocaq qalmış (Drs.24a/7-10)

“Ak ban evimin dikildiği yurdu/izi kalmış, yaşlıca anamın oturduğu yeri(n) izi kalmış. Oğlum Uruz’un ok attığı pota kalmış. Oğuz beylerinin at koşturduğu meydan kalmış. Kara mutfağın dikildiği ocak kalmış”

dA edatı örneklerde daha çok vurgu işlevindedir. Bu ifadeler dikkat edildiğinde hep manzum kısımlarda geçmektedir ve onun işlevini dil içi değil, müzikaliteyi (ritim, ahenk, durak vb.) ilgilendiren dil dışı sebeplere dayandırmak gerekir. BORATAV da bu edata -özellikle müzik eşliğinde icra edilen halk edebiyatı ürünlerinde, bir dolgu malzemesi gibi çok sık başvurulduğunu belirtmektedir. (Boratav 1983: 338; Daşdemir 2001: 67).

Dede Korkut Kitabı’nda kahramanlar ‘soylamalarını hep kopuz eşliğinde icra ederler. Bundan dolayı *dA* edatı bir ritim unsuru olarak söz konusu sıfat-fiil gruplarının üzerine getirilmiş olmalıdır. Bk. Daşdemir 2001: 67.

Daha eski, arkaik bir yapı olduğunu düşündüğümüz şu sıfat tamlamasında *dA* ekine gereksinim duyulmamıştır. Burada tamlayan durum eki de yoktur:

Kızlar oturan otağa geldi (Drs. 58a/2-3) “Kızların oturduğu otağa geldi.”

Okunması güçlük çıkararak kelimelerden biri de şu dizedeki kelimedir, ancak bu dizede sıfat-fiilli bir tamlama söz konusu değildir:

Bağır gibi uyunan-da yoğurtdan ne var? (Drs.54b/7)

Bu dizedeki kelime ÖZÇELİK tarafından *buğurki* (öğününizde) ‘şimdiki, bu seferki’ (TEZCAN, *benir gibi ügininde* okunsa da o bunu *ögininizde* şeklinde okumayı teklif etmektedir (2016/I: 474-475, II: 217).

4. {-ArDA} Zarf-Fiili mi Yoksa {-Ar} Sıfat-Fiili + dA Edatı mıdır?

Üzerinde duracağımız bir başka ek te *Dede Korkut*’ta arkaik olduğunu düşündüğümüz {-ArDA} ekidir. Bayraktar, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yalnız *Dede Korkut*’ta bu ekin geçtiği belirtir (2004: 252-254). Ancak, bu ek Eski Anadolu Türkçesinden başka metinlerde de görülür. Bk. Demirbilek 2017: 297-302.

Bu ek de {-AndA} gibi oluşan zarf-fiil eklerinden biridir. Geniş zaman sıfat-fiil eki ile bulunma durum ekinin kalıplaşması sonucu oluşan bu zarf-fiil eki,¹⁸ Harezmi Türkçesi döneminde ortaya çıkmış, Karahanlı Türkçesi ve Kıpçak Türkçesine ait eserlerde de {-Ar}, {-Ur}, {-r} + iyelik eki + dA şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Çağatay Türkçesinde pek sık olmasa da uzun yıllar kullanılmıştır. Bugün de Yeni Uygur Türkçesinde yaygın olmasa da kullanımı devam etmektedir. Bu ve daha sonraki dönem eserlerinde zamana eşitlik zarf-fiilli oluşturan bu ek, Türkiye Türkçesi “-Inca, -ken, -diktA, -diğİnda, -diğİ zaman” zarf-fiil eklerini karşılar. {-Ar-da} sıfat-fiiline daha 1952’de Rossi dikkati çekmişti. O, *uçar-da* (ayrıca *qalarda* ve *qoparda* da olduğu gibi)¹⁹ kelimesindeki da ekini zarf-fiilden ayrı olduğunu göstermek için - işareti ile ayırmıştı. Ayrıca zarf-fiilli şekiller altında {-ArDA} ekinin XV. asırda kullanılan bir şekil olduğuna işaret etmiştir:²⁰

Bütün metinde bu ekin *Tepegöz*’de *qalar* ve *qopar* şekillerinde geçtiğini gözlemliyoruz:

qalar-da qopar-da yiğit yérün ne yérdür? (Drs.117b/6) “Yaşadığım, doğduğum yer, yiğit neresidir?”.

qalar-da qopar-da yérüm Gün (Ortaç?) (Drs.117b./11) “Yaşadığım, doğduğum yer Gün Ortaç(tır)”.

qalar-da qopar-da yérün sorar olsam ne yérdür? (Drs.136a/9-10) “Yaşadığım, doğduğum yerini soracak olursam neresidir?”

Yukardaki her iki dizide de kelimeyi zarf-fiilli olarak düşündüğümüzde metnin anlamı bozulmaktadır. Hâlbuki kelime bir sıfat-fiilli/partisipli tamlama grubu

¹⁸ Bu zarf-fiil eki en eski tarihli eser olarak *Mu’inü’l-Mürîd*’de görülmektedir (Toparlı 1988). *Kıyasü’l-Enbiyâ*’da, {-r}, {-Ar}, {-Ur} eki iyelik ve bulunma durumu eki olarak zaman gösteren ulaç görevinde kullanılmaktadır (Ata 1997: 86). Doğu Türkçesi veya Çağatay Türkçesi ile ilgili diğer eserlerde bu zarf-fiil ekinden bahsedilmemektedir (Eckmann 1988). Ali Şir Nevayî’nin *Sedd-i İskenderi* isimli eserinde *krş. çıkarda yoluktı manga rûberû* (Eckmann 1963: 51-63).

¹⁹ Rossi’nin bu örneği ancak zarf-fiil değil, bir yer tümleci/zarf tümlecidir. Bk. *Gördi-kim uçar-da* quzğun [qalmış], tazı toluşmuş, yurtda qalmış (Drs.24a/3-4); *Gördiler kim uçar-da* quzğun qalmış, tazı toluşmuş, yurtda qalmış (Drs.47b/2-3).

²⁰ Altay metinlerinde *kelerde* ve *kalarda*, ARAT neşrinden ise (mısra 1578) *ölürde* örneğini vermiştir (Rossi 1952: 263).

olarak ele alındığında metnin bağlamına uygun olduğu görülür. Bu ekin *Dede Korkut* metninin daha eski bir nüshasından kalma bir iz olması da mümkündür. Dolayısı ile *dA*, burada da vurgu işlevinde bir edattır.

ERGİN, yukardaki (Drs.117b.6) dizeyi şöyle çevirmiştir: “Memleketten doğum yerinden yiğit yerin neresidir?”. GÖKYAY, “Kalkıp meydana çıktığında yiğit, yerin nedir?”. ÖZÇELİK ilgili dizeleri “*Yiğit sen nerelisin?* ve “*Yaşadığım yer gün ortası*” diye parantez içinde göstermiştir. (2016/II: 734, 754). Kanımızca bütün araştırmacılar verilen anlama yakın açıklamada bulunmuşlardır.

TEZCAN’ın yukardaki bu üç örnek dizede geçen ikileme ile ilgili tereddütlü yorumu ise ilgi çekicidir. Onun bu tereddüdü *kal-* fiilinin sonundaki {-Ar} ortacıdır. Fiil ek alacaksa {-ur}/{-Ir} olması beklenirdi. Başka bir alternatif olarak ise *kalkar kopar olmak* deyimindeki fiiller de eşanlı ikileme görünümündedir, görüşüne kanıt olarak da şu dizeyi gösterir:

qardaşlu yiğitler qalkar qopar olur
qardaşsuz miskin yiğit erşesine yumruq toqınsa,
ağlayuban dört yanına baqar olur (Dr.131b/8)

ERGİN ve GÖKYAY, bu dizedeki deyimini olduğu gibi aktarmışlardır. ÖZÇELİK ise, deyimini sözlükte ‘özgüveni yüksek olmak’ olarak vermiş ve dizeyi: “Kardeşli yiğitlerin özgüveni yüksek olur” şeklinde serbest çevirmiştir. (2016/I: 802)

KANIMIZCA TEZCAN’ın tereddüt ettiği *kal-* ‘yükselmek’ olarak ele aldığı bu fiil deyimde gerçek anlamını bulmaktadır, zira Türkiye Türkçesinde de *kal-* ve *kalk-* fiilleri anlam ayırt edicidir. Biri hareketsizliği ya da ‘yaşamak, varlığını sürdürmek’ anlamlarını ifade ederken diğeri {-k-} eki ile yükselmeyi, yani yerinden kalkmayı anlatır.

TEZCAN, Notlar dizininde bu dizelerdeki *qal-/qop-* ve *qalk-/qop-* fiillerini eşanlı ikilemeler olarak göstermiş ve ikisine de aynı anlamı vermiştir (2001: 411), ancak söz konusu dizelerdeki bu anlamlandırma, ERGİN ve GÖKYAY’da olduğu gibi metnin bağlamına uygun düşmemektedir.

ÖZÇELİK’in yukardaki dizelerdeki ikilemeyi bir tamlama (*qalar qopar yer* ‘oturup kalkılan, hayat sürülen yer, yani ikamet edilen yer’) gibi ele alması bizim düşüncemizi desteklemektedir, zira bu durumda yukardaki üç dizede geçen *qalar-*

da qoparda yér bir sıfat-tamlama grubu teşkil etmektedir. Yani her iki kelimedede geçen {-Ar} bir geniş zaman sıfat-fiilidir, bitişik yazılan 'da' ise bir vurgu edatıdır. (2016/I: 738-739).

Günümüzde *kop-* hala 'kalkmak, çıkmak' anlamında kullanılmaktadır, *kop gel* gibi. Bundan ötürü biz buradaki dizeyi metnin bağlamına göre 'yerinden duramayan, hareketli' olarak düşünmekteyiz. Böylece ilk dizeyi, "Kardeşli yiğitler yerinde duramaz" gibi de aktarmamız mümkündür.

Rossi, metinde geçen sıfat-fiiller bahsinde ayrıca *aqarlı-da* ve *biterli-de* şekillerine de dikkati çekmiştir (1999: 261), *aqarlı* 'akan', *biterli* 'biten, yeşeren':

aqarlı-da [şularına]²¹ qarğamağıl,

qazılıq tağınuñ şuçı yoqdur.

biterli-de otlarına qarğamağıl,

qazılıq tağınuñ şuçı yoqdur.

qaçar geyiklerine qarğamağıl,

qazılıq tağınuñ günahı yoqdur (Drs.16a/5-7).

qazılıq tağı!

aqar senüñ şularuñ,

aqar iken aqmaz olsun!

biter senüñ otlaruñ,

aiter iken bitmez olsun!

qaçar senüñ geyiklerüñ,

qazılıq tağı!

qaçar iken qaçmaz olsun, taşa dönsün! (Drs.15b/8-10.)

Paralel dizede geçen *qaçar geyik* şekli bize burada kelimenin asıl şeklinin sıfat-fiil olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca oğlunu aramaya çıkan annenin Kazılık dağına yaptığı kargışında geçen benzer dizeler de düşündürücüdür, zira bunlarda doğrudan {-Ar} sıfat-fiilli şekilleri görülür. Oğlanın daha sonra annesine cevap verdiği dizelerde ise (bk. yukarda Drs.16a/5-7) beklentinin aksine aykırı bir

²¹ Metinde *aqar ide* okunacak şekildedir. ÖZÇELİK, paralel dizede *otlarına* olduğu için bu dizede *şularına* eklenmesini gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca Vat. 65a/13'te *aqarlı-da* ve *biterli-de* şeklinde yazılmıştır. (2016/I: 300)

şekille karşılaşılır. ({-Ar} yerine {-Arlı-dA}). Bunu yazıcı tarafından yazılmış bir çekimleme hatası ya da vezin gereği sıfat-fiile getirilen bir ek olduğunu sanıyoruz: akar+lı su ve biter+li ot (*akar su* ve *biter ot* yerine).

Bundan başka aşağıdaki örnekte, {-Ar} sıfat-fiilinin, sıfat-fiil tamlamasında kullanıldığı görülmektedir. Burada yine vezin gereği muhtemelen *sığmaz* yerine *sığmayan* tercih edilmiştir:

qurılı yaya benzer çatma kaşlum
 qoşa badem sığmayan tar ağızlum
 güz almasına benzer al yanaklum (Drs.8a/9-10)

5. {-dUkdA} Zarf-Fiili mi Yoksa {-dUk} Sıfat-Fiili + dA Edatı mı?

ERGİN, {-dUkdA} ekini, {-AndA} ekinde olduğu gibi *Dede Korkut Kitabı*'nda, gerundium grubu altında, sıfat-fiilin zarf-fiilleşmesi olarak görmektedir (2009/II: 469, 476). {-dUkdA} eki, yapısından anlaşılacağı gibi {-dUk} sıfat-fiil eki ve {+dA} bulunma durum ekinin kalıplaşması ile oluşmuştur. Eski Anadolu Türkçesinde ekin yuvarlak şekli görülmektedir. Orhun Türkçesinde ek, çok ilginçtir ki iyelikli olarak da görülür.²² Ek zaman zarfı olarak kullanıldığında yüklem meydana geldiği zamanı bildirir ve eklendiği fiile '-dığı zaman' anlamını katar. KAÇALIN, *Dede Korkut*'un Vatikan nüshasının Dresden'e göre daha eski olmasından bahsederken, Vatikan nüshasında geçen {-dUkdA} zarf-fiili yerine Dresden nüshasında {-AndA} şeklinin geçmesini, yapı bakımından ayırt edici bir özellik gibi göstermektedir. Bunun için de aşağıdaki dizeyi örnek vermiştir (2016: 15). Ancak Dresden'de her iki ekin de karışık kullanıldığını belirtmeliyiz:

Ox atanda men senüj oxuñı yarmadum mı? "Ok atınca ben senin okunu yarmadım mı?" (Drs.60a/9-10); *Oq atduqda senüj oquñ geçmedüm mi? "Ok atınca ben senin okunu geçmedim mi?"* (Vat.82a/6); *Saqalı uzun tat eri bañladuqda (...)* "Sakalı uzun tat eri ezan okuduğunda (...)" (Drs.7b/2-6).

²² {-dUkdA}, Eski Türkçeden beri bulunma durumu ekinden önce özneyi belirten iyelik eki de alabilmektedir: eçim qağan ili kamşag *boltukınta* bodun ilig ikeğü *boltukınta* izgil bodun birle sünüşdümiz "Amcam kağanın ülkesi kargaşalı olduğunda, halk ve hükümdar ayrılığa düştüğünde İzgil halkı ile savaştık." (Köl Tigin, Kuzey 3); qañım türk bilge kagan *olurtukınta* (...) "Babam Türk Bilge Kağan tahta çıktığında (...)" (Bilge Kagan, Güney 13-15), (Şirin 2015: 99).

Dede Korkut metninde geçen bir başka kelime oldukça tartışmalıdır. İyelik eksiz olan bu şekil, metnimizin erken nüshalarındaki arkaik bir şekil olmalıdır:

Gitdük-de yérüj otlaqların geyik bilür.

Gejez²³ yérler çemenlerin qulan bilür

Ayru ayru yollar izin deve bilür (Drs.4b/2; Vat.59b/1)

Yédi dere göxuların dilkü bilür.²⁴ “Gittiği yerin otlaklarını geyik bilir.”

ERGİN, GÖKYAY ve TEZCAN, ilk dizedeki şekli *gitdükte* olarak okurken, TEZCAN okuyuşta tereddüt etmiştir. O *gétdükde* şeklinin her iki nüshada da (Dresden ve Vatikan) metne uymadığını ve eski bir çekimleme yanlışı olduğunu ya da eksik bir kelime olduğunu söylerken *gedükte* okuyuşu yerine yazılmış da olabileceğini ve kesin bir çözüm öneremeyeceğini söyler. TULUM ve ÖZÇELİK ise *gedükde yér* okuyuşunu uygun bulmuştur (2016/I: 165-166). *Gedük* okuyuşunu destekleyen başka yazarlara değinmeden biz kelimenin sıfat-fiil tamlaması (*gétdük yér*) şeklinde alındığında bağlamın korunduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca kelime Vatikan nüshasında da harekeli olarak *gitdük-de* şeklinde yazılmıştır. TULUM ve ÖZÇELİK’i kanımızca {-AndA} zarf-fiili görünümündeki {-An} sıfat-fiili ve bitişik yazılan *da* edatı yanılmıştır.

Kısacası ERGİN ve GÖKYAY okuyuşları bizce doğru olmalıdır. ÖZÇELİK, *gedük* okuyuşundan ötürü *gétdükde* şeklini dizine almamıştır (2016/II: 855).

²³ TEKİN, *gejez* ‘yakın’; ÖZÇELİK, *kelez* ‘verimsiz, kıraç’.

²⁴ İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi, Revanköşkü Kütüphanesinde muhafaza edilen Yazıcıoğlu ‘Ali’nin *Tarih-i Al-i Selçuk* isimli eserinde (Kırzioğlu 2000: 85-103) bu kısım şöyledir:

burlu yonca dadın borsuk bilür
yédi dere qoncasın dilkü bilür
çuvaldız kıymetini nökeri bilür
ağır yüküng hengini qatır bilür
yédi yollar ayırdın deve bilür
er ağırın er yeynisin eren bilür
qara başa ağrı gelse beyni bilür
géng yérler otlağın geyig bilür
datlu suyung dadın kulang bilür
er nakesin, er cömerdin ozan bilür (28-29)

5.1. {-dUk} + İyelik Eki + DA

Bağlamdan da anlaşılacağı üzere buradaki ekin iyelikli ve bulunma durum ekli şekli *Dede Korkut*'ta birçok şahısta görülmektedir, ancak burada bunun zarf-fiil olduğu apaçıktır. Örneğin:

Beyrek yayı *gördüğünde* yoldaşların anıdı ağladı (Drs.56b/1); Ölüm vaqtı *geldüğünde* arı imāndan ayırmasun! (Drs.119b/2)

5.2. {-AndA} veya {-dUg} + İyelik Eki + DA ve {-An} çağ + DA ve {-An} vaqt

Üzerinde durulması gereken önemli bir nokta da ekin gelişim seyrini takip etme açısından sıfat-fiilin iyelik eki ve edatlı kullanımlarıdır. *Dede Korkut Kitabı*'nda {-AndA}'ya alternatif olarak {-An} sıfat-fiiline çağ ya da vaqt son çekim edatı ve {+dA} durum eki de getirilir. Aşağıdaki örnekte, dördüncü dizeden sonra bunu yeniden {-An} + çağ + DA eki takip etmektedir.

salqum şalqum tañ yélleri *esdüğünde*

şaqallu bozac turğay *sayraduqda*

bedevī atlar issini görüp *'oqraduqda*

şaqalı uzun tat eri *bañladuqda*

aqlı qaralı seçilen²⁵ çağda

qalın Oğuzun gelini kızı *bezenen çağda*

göksi güzel qaba dağlara *gün degende*

beg yigitler cılasunlar birbirine *quyulan çağ* (Drs.7b/2-6)

meger Xān'um, Qazılıq Qoca *tuşsaq oldığı vaqt* bir oğlanuğı vardı. (Drs.103b/13-104a./1)

ölülerüñe aş *vérdüğüñ vaqt* elleründen aluram. (Drs.: 139a./11-12)

Anlar bir pare *yédügi vaqt* sen iki päre yégil! (Vat.88b/7-8) “Onlar bir parça yediğinde sen iki parça ye!” (Kaçalın 2016: 15)

Anlar bir *yédüğünde* sen iki yégil! (Drs.29a/1) “Onlar bir *yediğinde* sen iki (lokma) ye!”

Aşağıdaki örnekte diğer şekillerden aykırı {+AsI}/{+AsU} *vaqt* için bir örnek buluruz, ancak bu okuyuş kanımızca tartışmalıdır (Özçelik 2016/I: 690). {-An} sıfat-fiilinden sonra gelen çağ(+da) ve {-dUq} sıfat fiilinden sonra gelen *vaqt* vb. son

²⁵ Metinde seçen okunacak şekildedir. Drs.12b/7 ve Vat.63b/3 seçilen.

çekim edatları eki zarflaştırmışlardır. Son çekim edatı bu örneklerde {+dA} lo-
katif ekine alternatif bir kullanım gibi gözükmemektedir:

Qarşusından ol eri şancasum²⁶ vaqt (degedüm?). (Drs. 105b/4)

6. Sonuç

Araştırmacıların da tespit ettiği gibi nazım şeklinde belirlenen dizelerde belli bir ritim, ahenk ve vezin hâkimdir. Bunda sentaktik paralelizmin etkisi büyüktür. Konumuz olan sıfat-fiilli şekiller bitişik yazımdan kaynaklı araştırmacıların okuma hatalarına neden olmuştur. Yani sıfat fiile bitişik yazılan dA edatı zarf-fiile aitmiş gibi kabul edilmiştir. Anlaşılan bunda yalnız okuyucu değil yazıcının da payı var; yani yazıcı anlamadığı kimi yerlerde {-AndA} yerine alternatif olarak diğer zarf-fiilleri devreye sokmuş: {-sA}, {-iken}, {-dİgİndA} vb. Metinde birleşik yazılan bu dA'lı şekiller, *Dede Korkut* araştırmacılarını uzun zaman yanıltmıştır. *Dede Korkut* metninde okunuşu tartışmalı olan bu şekilleri sadeleştirirken/günümüz Türkçesine uyarlarken -yukarda belirttiğimiz üzere- dikkatle yeniden ele almak doğru olacaktır.

Kısaltmalar

bk. = Bakınız.

Drs. = Dede Korkut kitabının Dresden yazması.

krş. = karşılaştırınız.

Vat. = Dede Korkut kitabının Vatikan yazması.

Kaynakça

ALIŞIK, G. S. (2002). “Dede Korkut Kitabını Anlamaya Katkılar”, *Türkoloji Dergisi*, 15/1: 145-162.

ATA, A. (1997). *Kıyasü'l-Enbiya (Peygamber Kıssaları) I-II*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

²⁶ Metinde *sançtum* okunacak şekilde. ÖZÇELİK: Vat.101b/10 ve bağlama göre *sancasum*. Arap alfabesi ile *dıdm*

BAYRAKTAR, N. (2004). Türkçede Fiilimsiler, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BORATAV, P. N. (1983). “Halk Türkülerine Dair”, Folklor ve Edebiyat II, Adam Yayınları, İstanbul: 337-339.

DAŞDEMİR, M. (2001). “Dedem Korkut Kitabında /(y)An+da/ Zarf Fiil Ekinden Farklı Olarak /(y)An/ + /da/ Yapıları”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 17: 61-67.

DEMİRBİLEK, S. (2017). “-rdA/-(X)rdA Zarf-fiil Ekinin Tarihî ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Kullanım Biçimleri”, Vefatının 20. Yılı Münasebetiyle Prof. Dr. Necmettin HACIEMİNOĞLU Hatıra Kitabı, Eds. A. İ. ÖBEK et al. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul: 297-302.

ECKMANN, J. (1963). “Çağataycada İsim-Fiiller”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1962: 51-60.

ECKMANN, J. (1988). Çağatayca El Kitabı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

ERGİN, M. (2009). Dede Korkut Kitabı I-II, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GHOLKARIAN, G. (2000). Türkçe-Farsça ve Farsça-Türkçe Sözlük, Tebriz.

JUNKER, H. F. J. & B. ALAVİ (1988). Wörterbuch Persisch-Deutsch, Leipzig: Verlag Enzyklopädie.

KAÇALIN, M. S. (2016). Oğuzların Diliyle Dedem Korkud'un Kitabı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KIRZIOĞLU, F. (2000). Dede Korkut Oğuznameleri, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

KUDRET, C. (1980). Bugünkü Türkçemizle Dede Korkut Hikâyeleri, 6. Baskı, İstanbul: Varlık Yayınları.

MİYASOĞLU, M. (1999). Dede Korkut Kitabı, 3. Baskı, İstanbul: Akçağ Yayınları.

ÖZÇELİK, S. (2016). Dede Korkut: I. Dresden Nüshası, Giriş, Notlar; II. Metin, Dizin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Rossi, E. (1952). Il ‘Kitab-i Dede Qorqut’: racconti epico-cavallereschi dei Turchi Oguz tradotti e annotati con ‘facsimile’ del ms. Vat. turco 102, Città del Vaticano: Biblioteca apostolica Vaticana.

ROSSI, E. (1999). “Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırma”, Çev. M. H. ŞAKIROĞLU, Erdem, 12-34: 183-276.

ŞİRİN, H. (2015). Kül Tigin Yazıtı, Notlar, İstanbul: Bilgi Kültür Sanat.

ŞİRİN, H. (2016). Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

TEZCAN, S. & H. BOESCHOTEN (2001). Dede Korkut Oğuznameleri, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TEZCAN, S. (2001). Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

TOPARLI, R. (1988). Şeyh Şeref Hâce: Muinü'l-Mürid, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.

ÜSTÜNER, A. (2000). Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÜSTÜNOVA, K. (1998). Dede Korkut Destanı ve Cümleden Büyük Birlikler, İstanbul: Alfa Yayınları.

ZEYNALOV, F. & S. ELİZADE (1988). Kitabı Dede Gorgud, Bakı: Yazıçı.